

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ВІДОМИХ ВІТЧИЗНЯНИХ ПЕДАГОГІВ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ХХ СТОЛІТТІ

1. *Высшее образование в XXI веке: подходы и практические меры: всемир. конф. по высш. образованию, заключит. докл., ЮНЕСКО, Париж, 5–9 окт. 1998 г. / ЮНЕСКО. – Париж: ЮНЕСКО, 1998. – 135 с. – Текст. рус., англ. – (Всемирная декларация о высшем образовании для 21 в. Рамки приоритетных действий, реформа и развитие высшего образования).*

2. *Hasenbank T. Running into practice: Theorie, praxis, seminar zum lernfeldkonzept / T. Hasenbank, H.-H. Kremer, P. F. E. Sloane // Wirtschaft und Erziehung. – 2000. – Н. 11. – П. 34–56.*

3. *Kremer H.H. Existenzgründung: Kapitalbedarfsermittlung und beschaffung / H.H. Kremer, P.F.E. Sloane, K. Melke // Pahl J.P. Zusätzliche Bildungs Angebote beruflichen*

Learners: Konzept und Materialien für gewerblich-technische Berufe / J.P. Pahl, G. Rach. – Seelze-Velber, 2000. – S. 12–200.

4. *Par le ministère de l'instruction publique, l'instruction supérieure et l'étude de la France défini "Les Devoirs de l'école, le collège ou le lycée de l'accueil des professeurs des stagiaires et de nouveaux employés [Електронний ресурс]. – Paris : MS, 2008. – P. 145–211. – Режим доступу: <http://www.cpu.fr>. – Назва з екрану.*

5. *The center of educational research Birkbeck of Institute of Education: The reporting [Електронний ресурс] / The London University. – London: Birkbeck, 2007. – 117 p. – Режим доступу: <http://www.bb.k.ac.uk/research/expert/>. – Назва з екрану.*

Стаття надійшла до редакції 30.03.2011

УДК 378.1.011.31

Микола Пантюк, доктор педагогічних наук,

професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Тетяна Пантюк, кандидат педагогічних наук,

професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ВІДОМИХ ВІТЧИЗНЯНИХ ПЕДАГОГІВ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ХХ СТОЛІТТІ

У статті проаналізовані деякі теоретичні підходи до підготовки майбутнього вчителя до виховної роботи на початку ХХ століття.

Ключові слова: підготовка вчителя, виховна робота, етнопедагогічний, індивідуальний, комплексний підходи.

Літ. 16.

Постановка проблеми. Процеси, які відбувалися на початку ХХ ст. вимагали спеціальної підготовки майбутнього учителя до реалізації нових освітніх завдань.

Аналіз проблеми підготовки майбутнього учителя до виховної роботи не може бути цілісним і повним без розгляду підходів до педагогічних явищ та процесів, а головне – до виховання. Зауважимо, що у статті ми розглядаємо не усі підходи, які мали місце на різних етапах розвитку педагогічної науки у ХХ ст., впродовж яких реалізувалися цілком різні, часто діаметрально протилежні підходи до формування концепції виховання школярів.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі аспекти цієї проблеми не є новими для української педагогіки. У різний час їх досліджували такі вітчизняні науковці: І. Бех, Л. Березівська, Г. Васянович, А. Вихрущ, О. Вишневецький та ін.

Метою статті є проаналізувати етнопедагогічний,

індивідуальний, комплексний підходи у підготовці майбутнього вчителя до виховної роботи на початку ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Проблема підготовки вчителя у досліджуваній період потребувала реалізації етнопедагогічної складової. Сутність етнопедагогічного підходу полягає у тому, що індивід, перебуваючи у конкретному соціокультурному середовищі, належить до певного етносу, через що виховання повинно опиратися на національні традиції народу, його культуру, звичаї, навички. Етнопедагогічний підхід стає доцільним тоді, коли спостерігається тенденція відродження національного, автентичного, самобутнього, коли виховання набуває рис народності. У період ХХ ст. цей підхід не був надто актуальним, хоч окремі народознавчі та етнопедагогічні дослідження здійснювалися і пропагувалися у середовищі педагогів. Ця проблематика актуалізується у час здобуття Україною незалежності і тісно пов'язана з іменем

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ВІДОМИХ ВІТЧИЗНЯНИХ ПЕДАГОГІВ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ХХ СТОЛІТТІ

В. Сухомлинського та його прихильників. Учений прагнув написати спеціальну працю, присвячену українській народній педагогіці, зробив чимало розвідок, проте остаточно не завершив задумане. Сутність цього підходу адекватно трактують сучасні науковці: "Індивід живе в конкретному соціокультурному середовищі, належить до певного етносу, тому виховання повинно спиратись на національні традиції народу, його культуру, звичаї, навички при проектуванні й організації педагогічного процесу" [6, 15].

У 50-х рр. ХХ ст. В. Сухомлинський першим розпочав справу педагогічного просвітництва батьків на народному ґрунті. Вчений-педагог наголошує на важливості народного підґрунтя для успіху виховної справи, акцентує увагу на народних традиціях та звичаях, обґрунтовує необхідність використання у вихованні культурних і природних чинників. Задля широкого ознайомлення учительства зі своїми педагогічними ідеями В. Сухомлинський пише низку праць: "Батьківська педагогіка", "Як виховати справжню людину", "Листи до сина", "Листи до дочки" тощо. У них викладена чітка система успішного виховання людини і дані конкретні рекомендації майбутнім педагогам щодо реалізації складних виховних механізмів.

Найбільше ідея етнопедагогіки була розвинена відомим українським педагогом, академіком М. Стельмаховичем, його праці адресовані широкому колові читачів – педагогам, вихователям, батькам, представникам громадськості. Вони містять головні позиції етнопедагогіки щодо виховання, його принципів, народно педагогічних методів та засобів тощо. Ознайомлення з ними майбутніх учителів сприяло їхній професійній підготовці та формуванню особистісних якостей і переконань.

Активно у період становлення радянської педагогіки розвивається ідея полі культурного виховання. Це де термінувалося тим, що до складу Радянського Союзу входило 15 союзних республік, які були населені різними народами, що відрізнялися мовою, культурою, ментальністю, традиціями тощо. Їхні взаємодія і співжиття в одній державі потребували розробки спеціальних підходів, до реалізації яких мали бути готові передовсім учителі. У зв'язку з цим спостерігається тенденція створення Клубів інтернаціональної дружби (КІД); організуються фестивалі культур різних народів СРСР; функціонують піонерські табори, у яких відпочивають діти з усіх республік Союзу (Артек, Молода Гвардія та ін.); розробляються різноманітні форми роботи, які мали на меті сприяти полі культурному вихованню дітей та

молоді у Радянському Союзі. Окрім цього, активно пропагувалася дружба з дітьми інших країн, особливо тих, які стояли на платформі побудови соціалізму. Так, у рамках діяльності КІДу формувалися секції ("Друзі різнокольорових галстуків", "Міжнародний молодіжний рух", "Поштам дружби", "Прес-центр" тощо), метою яких був розвиток дружніх стосунків з дітьми різних національностей. Однак негативний відбиток на полі культурний підхід у вихованні накладав надмірний вплив ідеології.

Демократичні тенденції розвитку суспільства у досліджуваний період сприяли зміні освітніх парадигм, зокрема виховних. Це знайшло відображення в індивідуальному підході, який передбачає "...приспособлення форм та методів педагогічного впливу до індивідуальних особливостей школярів для того, щоб забезпечити запроєктований рівень розвитку особистості..., заснований на глибокому знанні рис особистості та умов життя" [10, 139].

Чимало науковців активно працювали над розробкою змісту індивідуального підходу, результати їхніх досліджень публікувалися в педагогічній пресі, окремих посібниках та підручниках і доводилися до відома студентів – майбутніх педагогів [1, 29 – 34]. Аналіз праць О. Залужного свідчить, що вчений наголошував на індивідуальності та двофакторності розвитку дитини: біологічного і соціального. Працюючи над рефлексологією – наукою про фізіологічні механізми поведінки людини, вчений проводить досліді та експериментально досліджує життєдіяльність різноманітних дитячих колективів, окремої особистості. Педагогом була запропонована спеціальна програма вивчення дитячих колективів та особистості дитини; в її основі лежали численні експериментальні педологічні дослідження як О. Залужного, так і його однодумців І. Соколянського, О. Попова.

Праці автора мали значний вплив на формування тогочасної педагогічної думки, оскільки в них були викладені положення щодо розвитку і функціонування дитячого колективу, аналізу середовища проживання дитини та конкретних ситуацій, які впливали на характер діяльності як колективу, так і на окрему особистість. Учений досліджував роль і значення лідера колективу. І хоч доробок О. Залужного був високо оцінений у Радянському Союзі, проте на початку 30-х рр., коли визнання світової наукової думки в галузі педагогіки і психології стали невідгідними для радянської ідеології, вчений був репресований, і його праці до сьогодні не знайшли гідного місця в українській педагогічній думці.

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ВІДОМИХ ВІТЧИЗНЯНИХ ПЕДАГОГІВ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ХХ СТОЛІТТІ

У рамках розробки ідеї індивідуального підходу у вихованні працював також український педагог А. Бондар. У 1960 р. було прийнято рішення про створення груп продовженого дня. Цей факт вимагав спеціальної підготовки майбутніх педагогів. Сам А. Бондар уважав ці групи позитивним явищем в освіті, вказуючи, що вони можуть розвинути індивідуальність дитини, врахувати її індивідуальні особливості, здібності та задатки, підійти диференційовано до процесу навчання. Його педагогічний доробок допомагав практично реалізувати завдання індивідуального підходу до вихованця.

Найбільш чітко тенденція підготовки вчителя до виховної роботи відчувається після ХХ з'їзду КПРС. У цей період на педагогічній ниві з'являється ім'я І. Синиці – психолога, педагога, фахівця з психології мови, майстра педагогічної майстерності, теоретика і практика освітньої справи в Україні. Він стояв на позиціях індивідуального підходу і впроваджував власні педагогічні погляди у практику. Вчений разом з В. Сухомлинським спричинився до розвитку педагогіки співробітництва, стверджуючи, що дитина повинна бути основою і центром виховного процесу, педагог повинен сприймати її комплексно, розуміти її проблеми, враховувати її інтереси, здібності, з розумінням ставитися до її недоліків. Педагогічний доробок вченого має специфічний характер. Його праці емоційні, насичені образами, динамічні, сприймаються легко і просто, а тому зіграли вагомий роль у процесі підготовки вчителя, оскільки не потребували особливої підготовки або особливої наукової праці над ними вчителів-практиків [12; 11; 14; 13].

Чи не вся практика виховної роботи та підготовки майбутнього учителя до неї у радянський період визначалася комплексним підходом: “комплексність позначає єдність цілей, завдань, змісту, методів та форм виховного впливу і взаємодії. Гостра необхідність у такому підході виникла у зв'язку з тим, що процес виховання в останні десятиріччя фактично розглядався як сума окремих процесів, що входять до його структури..., окрім того, наголошувалося на формуванні не цілісної особистості, а окремих її якостей” [10, 580, 575].

Враховуючи певну залежність цілісної картини виховання від успіху окремих його напрямів, українські педагоги часто зверталися до аналізу та обґрунтування морального, трудового, фізичного, естетичного, етичного, екологічного та інших напрямів виховання. Так, на період 60 – 70-х рр. припадає плідна педагогічна діяльність у сфері виховання та підготовки до нього вчителя

українського педагога І. Ткаченка. Він був однодумцем В. Сухомлинського, часто спілкувався з ним, розвиваючи ідею єдності навчання, виховання та розвитку, наголошуючи на необхідності приділення особливої уваги процесу виховання особистості, зокрема трудового. У 1964 р. була опублікована праця вченого “Навчально-виробнича і виховна робота в учнівській бригаді” [15]. Модель виховання підростаючого покоління продукувалася І. Ткаченком протягом усієї його практичної та теоретичної діяльності. Педагог наголошував на необхідності створення навчально-виховних ситуацій на уроці і в процесі виховної роботи, розвитку мотивів дитячої праці, на виховному змісті уроку. Процес виховання реалізувався педагогом засобом організації різноманітних дитячих гуртків. У 1964 – 1965 рр. І. Ткаченком були створені гуртки “Юних мічурінців”, “Агрохіміків”, “Тваринників”. Таким чином, учений пропонував шляхи та механізми виховання опосередковано через участь у тій діяльності, яка була найбільш цікавою для кожної окремої дитини і, окрім цього, давала подвійний ефект: не лише задовольняла певні дитячі інтереси, а й сприяла підготовці до вибору майбутньої професії [16].

Широко розповсюдженими у цей період були лекції та доповіді для вчителів, зустрічі з вчителями, робота на педагогічних курсах. Активно на цих напрямках працював О. Музиченко, який був прихильником ідеї комплексності у педагогіці. Методика його роботи базувалася на індивідуальних реакціях кожного учня, він доводив, що вчителі у процесі навчально-виховної діяльності насамперед повинні виходити з інтересів учнів, враховуючи їхні позиції.

1961 року була прийнята програма КПРС, в якій задекларовано необхідність забезпечення всебічного і гармонійного розвитку особистості. Саме в цьому руслі розпочав педагогічні пошуки М. Ніжинський [9]. Об'єктом практичної реалізації цих завдань стали харківські, буковинські, київські, вінницькі школи, в яких педагог проводив дослідження, обґрунтовував та аналізував здобуті матеріали і теоретично викладав у статтях [7; 8].

Цілісну картину підготовки педагога до виховної діяльності в різних типах навчально-виховних закладів, які функціонували на теренах України у першій половині ХХ ст. відображено у науковому доробку М. Гриценка [2, 27 – 30; 3, 39]. Йому належить праця “Нариси з історії школи в Українській РСР (1917 – 1965 рр.)” [4]. І хоча ця праця була заполітизованою та заідеологізованою, все ж у ній на основі багатого фактологічного матеріалу загалом відтворена об'єктивна картина

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ВІДОМИХ ВІТЧИЗНЯНИХ ПЕДАГОГІВ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ХХ СТОЛІТТІ

розвитку історико-педагогічної освіти на теренах України. Тут проаналізовано проблеми шкільної та позашкільної освіти, підготовки педагогічних кадрів, обґрунтовано зміст, форми та методи виховної й навчальної роботи в школі, показана діяльність дитячих і молодіжних організацій, на теренах України [5]. Остання проблема знайшла також відображення у праці М. Гриценка "З історії дитячого комуністичного руху на Україні (1917 – 1958 рр.)" [3].

Висновки. У статті обґрунтовані деякі теоретичні підходи вітчизняних вчених (М. Грушевського, Я. Чепіги, С. Русової, О. Музиченка, М. Скрипника, О. Шумського, Т. Лубенця, С. Єфремова, Б. Грінченка, В. Дурдуківського, С. Черкасенка, С. Сірополка, І. Стешенка, П. Холодного та багатьох інших) до підготовки майбутнього вчителя у контексті виховної роботи.

На основі науково-методичної літератури досліджуваного періоду проаналізовано етнопедагогічний, індивідуальний, комплексний, підходи як до процесу виховання школяра, так і до підготовки майбутнього педагога до виховної роботи.

1. Геницинский В.И. Индивидуальность как предмет педагогической антропологии / В.И. Геницинский // Сов. педагогика. – 1991. – № 9. – С. 29 – 34.

2. Гриценко М.С. Важливі етапи розвитку історії педагогіки на Україні / М.С. Гриценко // Радянська школа. – 1968. – № 2. – С. 27 – 30.

3. Гриценко М.С. З історії дитячого комуністичного руху на Україні (1917 – 1958 рр.): [посібник з педагогіки та історії педагогіки для студентів-заочників] / М.С. Гриценко – Одеса: МО УРСР, Одес. держ. пед. ін-т, 1958. – 39 с.

4. Гриценко М.С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917 – 1965) / За ред.

С.А. Литвинова. – К.: Радянська школа, 1966. – 259 с.

5. Гриценко М.С. Розвиток радянської школи на Україні / М.С. Гриценко. – К., 1958. – 71 с.

6. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання: Навч. посібник / В.І. Лозова, Г.В. Троцько. – Харків: ОВС, 2002. – 400 с.

7. Ніжинський М.П. Про виховання в учнів почуття відповідальності / М.П. Ніжинський // Комуніст. освіта. – 1940. – № 7.

8. Ніжинський М.П. Про ставлення до негативних вчинків учнів / М.П. Ніжинський // Комуніст. освіта. – 1940. – № 11.

9. Ніжинський М.П. Школа, учитель, педагогіка / М.П. Ніжинський. – К., 1978.

10. Подласый И.П. Педагогика: Учебник для студентов высш. пед. учеб. заведений / И.П. Подласый. – М.: Просвещение: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1996. – 426 с.

11. Синиця І.О. З чого починається педагогічна майстерність / І.О. Синиця. – К.: Радянська школа, 1972. – 186 с.

12. Синиця І.О. Педагогічний такт і майстерність учителя / І.О. Синиця. – К.: Радянська школа, 1981. – 319 с.

13. Синиця І.О. Педагогічний такт у вихованні дітей у сім'ї / І.О. Синиця. – К., 1956. – 36 с.

14. Синиця І.О. Про педагогічний такт учителя / І.О. Синиця. – К.: Радянська школа, 1969. – 206 с.

15. Ткаченко І.Г. Навчально-виробнича і виховна робота в учнівській бригаді. [Про досвід організації учнів комплексної навчально-виробничої бригади Богданівської ім. В.І. Леніна середньої школи Кіровоградської обл.] / І.Г. Ткаченко. – К., 1964.

16. Ткаченко І.Г. Трудове виховання старшокласників / І.Г. Ткаченко. – К., 1971.

Стаття надійшла до редакції 31.08.2011

"Завдання вчителя підвести учня до усвідомлення його задатків і сил та пробудити в ньому високу зацікавленість, яка б дала йому силу любові до наук, до духовності та краси".

Герман Гессен
німецько-швейцарський письменник

